

УДК 811.111

ВИГУКИ-МЕЛІОРАТИВИ У СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ікалюк Л. М.

Статтю присвячено дослідженню вигуків-меліоративів у середньоанглійській (СА) мові на матеріалі лексикографічних джерел. Встановлено мовні засоби вираження СА вигуків-меліоративів та їх функціонально-семантичне навантаження.

Ключові слова: прагматика, середньоанглійська мова, інтер'єктивність, вигуки-пейоративи, вигуки-меліоративи.

Статья посвящена изучению междометий-мелиоративов в среднеанглийском (СА) языке на материале лексикографических источников. Определены языковые средства выражения СА междометий-мелиоративов и их функционально-семантическая нагрузка.

Ключевые слова: прагматика, среднеанглийский язык, интеръективность, междометия-пейоративы, междометия-мелиоративы.

The present paper deals with a study of Middle English (ME) meliorative interjections based on the lexicographical data. The ME linguistic means of meliorative interjections as well as their functional and semantic load have been determined.

Key words: pragmatics, Middle English, interjectivity, pejorative interjections, meliorative interjections.

У XXI столітті основним предметом лінгвістичних досліджень і надалі залишаються лінгвокогнітивні, соціокультурні та міжкультурні проблеми комунікації. Незважаючи на безумовну новітність й актуальність згаданих проблем, на нашу думку, вони існують з прадавніх часів – з моменту виникнення соціуму.

Відповідно, питання міжкультурної комунікації на теренах Британських островів є актуальним щонайменше 16 століть, починаючи літочислення з V ст. н. е., коли германські племена ступили на їхню землю і цим самим дали початок змінам не тільки в системі суспільного ладу, але й в основному засобі комунікації – мові. Проте, суттєвих змін англійська мова зазнала не у давньоанглійському періоді, а в середньоанглійському (СА), який починається з нормандського завоювання в XI ст. і закінчується появою книгодрукування в Британії у XV ст. З приходом норманів англійська мова попадає під карколомний вплив французької, що й досі відчувається на всіх її рівнях, зокрема, лексичному. Серед лексико-граматичних одиниць, де відбулися істотні зміни, виділяємо вигуки, які є свого роду мовними універсалами, притаманними будь-якій мові будь-якого періоду.

Актуальність нашого дослідження визначається загальною спрямованістю філологічних студій на комплексне вивчення мовних конструкцій у поєднанні структурного і функціонально-семантичного аспектів. Актуальність обраної теми зумовлена також необхідністю проведення системних досліджень засобів вираження інтер'єктивності в синхронно-діахронній площині, зокрема вигуків як автономних комунікативних актів.

Мета нашої статті – виокремлення мовних засобів вираження середньоанглійських вигуків-меліоративів та їх функціонально-семантична характеристика.

Мета передбачає розв'язання таких завдань: описати мовні засоби вираження вигуків-меліоративів у СА мові й проаналізувати їх комунікативно-прагматичні функції.

Особливості вигуків як предмет наукового аналізу здавна привертала увагу як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів, серед них: О. Потєбня, О. Пешковський, О. Шахматов, Л. Щерба, В. Виноградов, Р. Якобсон, О. Кубрякова,

О. Германович, Ш. Баллі, Ж. Вандрієс, А. Вежбицька, С. Грінбаум, О. Єсперсен, Дж. Ліч, Г. Пауль та ін.

Вигук, попри те, що віддавна є об'єктом дослідження, так і не здобув визначений статус у граматичній системі мови. Існують дві діаметрально протилежні точки зору на граматичну природу вигуку: його або вважають, або не вважають окремою частиною мови. Першу точку, зокрема, підтримують Ф. Амека, А. Вежбицька, Д. Улкінс, Ч. Стівенсон, І. Шевченко та ін. Другу – латинські граматисти, та лінгвісти XIX ст., Е. Сапір, Е. Гоффман, Р. Траск та ін.

Разом з тим, вчені погоджуються, що вигуки – контекстуально-обумовлені, спричиняючи цим їхнє відмінне тлумачення у різних контекстах. Залежно від контексту один і той самий вигук може реалізувати діаметрально протилежну конотацію. Наприклад, СА вигук *a ha!* може виражати як жвавий інтерес, здивування, так і критичне ставлення. Так, у прикладі "*Nay, therof spak I naught, a ha!*" *quod she* (Chaucer TC) за допомогою вигуку *a ha!* висловлюється критичне ставлення, а от в *A ha! by god, I haue my tale ageyn* (Chaucer CT.WB.) вигук *a ha!* виражає жвавий інтерес. Звідси вигуки можуть передавати як приємні, так і неприємні емоції, тобто мати пейоративне або меліоративне значення. Крім того, один і той самий вигук може мати різне значення, зважаючи на його етимологію. Так, ранньоніоанглійський вигук *lo* вживається як для передачі горя, здивування, радості, так і для привертання уваги. У першому випадку він походить від давньоанглійського вигуку *la*, у другому – від дієслова "дивитися" [4, с. 68].

Визначаючи функції будь-якого акту як комунікативну, апелятивну, поетичну, експресивну, фатичну й метамовну [5, с. 203], Р. Якобсон звертає увагу на здатність вигуків виконувати експресивну функцію, вказуючи, що вигуки репрезентують суто емотивний шар мови, відрізняються від засобів реферативної мови за звучанням і за синтаксичною роллю, тобто виступають не членами речень, а їх еквівалентами [5, с. 198]. У схожому ракурсі розглядає вигуки Р. Траск, стверджуючи, що вигук – "лексична одиниця чи фраза, яка служить для вираження емоції і типово не входять у жодну синтаксичну структуру" [9, с. 144]. Це дає підстави вважати вигуки автономними одиницями. У свою чергу, І. Шевченко визначає вигук як частину мови, що "сигналізує емоційний стан мовця, не називаючи його" [4, с. 67]. Отже, вигуки – це автономні лексико-граматичні одиниці, які служать для вираження емоційних реакцій адресанта на навколишню дійсність.

Матеріалом нашого дослідження слугував словник середньоанглійської мови "Middle English Dictionary" (електронний словник вільного користування), з якого методом суцільної вибірки вилучено 153 первинні і вторинні СА вигуки. За Ф. Амекою, первинні вигуки – слова, які не можуть вживатися в іншому значенні, окрім як вигуку. А вторинні вигуки – "слова, які мають самостійне семантичне значення, але які можуть вживатися як окремі висловлення для вираження розумового ставлення або стану" [6, с. 111]. У нашій вибірці 69 вигуків є первинними, а 84 – вторинними.

Згідно з отриманими даними джерелами походження СА вигуків були давньоанглійська, давньофранцузька, давньоскандинавська, латинська, середньовічна латинська, кельтська, шотландська ґельська, ірландська ґельська, середньонідерландська, давньоісландська й англо-французька мови. Крім того частина СА вигуків є звуконаслідувальними. Основним джерелом походження середньоанглійських вигуків є давньофранцузька мова. У нашій вибірці налічується 41 вигук, що має давньофранцузьке коріння. Цей факт не є дивним, беручи до уваги історичні події того часу, а саме – нормандське завоювання Англії у 1066 р., що стало початком періоду СА мови і пануванням французької мови у різноманітних сферах життя тогочасних британців.

Як ми уже зазначали вище, у мовленні вигуки виконують різні функції, зокрема експресивну функцію, у якій чітко простежується прагматичне значення, оскільки мовець вживає вигуки з метою вираження своєї реакції на дійсність, зміст повідомлення чи адресата. Адже під прагматикою, як правило, розуміємо закріплене у мовній одиниці відношення мовця до: 1) дійсності; 2) змісту повідомлення; 3) адресата [1, с. 164]. Серед прагматичних значень, яке несе вигук, ми виділяємо негативне та позитивне емоційно-оцінне значення, котрі, у свою чергу,

можна назвати пейоративним і меліоративним [3, с. 269]. Слід зауважити, що пейоративи і меліоративи розглядаються, за нашими даними, здебільшого через призму іменників, прикметників та дієслів, а от пейоративне чи меліоративне значення вигуків не виділяється окремим аспектом вивчення. Для потреб нашого дослідження вводимо поняття **вигуків-пейоративів** та **вигуків-меліоративів**, опираючись на доступні нам визначення термінів “пейоратив” і “меліоратив”.

Так, за О. Голод, пейоратив – це лексична одиниця, в структуру лексичного значення якого входить негативна емотивна сема [2, с. 7]. У словнику “Longman dictionary of contemporary English” знаходимо “пейоратив – слово або вираз, що є пейоративним, вживається з метою показати несхвалення чи образити когось” [7, с. 1215]. Лінгвістичний словник подає таке визначення: “Пейоративний – семантична характеристика мовних виразів, які реалізують негативну конотацію” [8, с. 872]. Отже, **вигуки-пейоративи** – це автономні лексико-граматичні одиниці, які містять негативну оцінну конотацію, тобто виражають негативне ставлення мовця до дійсності, змісту повідомлення чи адресата.

Щодо терміну “меліоратив”, то нам вдалося виявити тільки одне його визначення, а саме в “Оксфордському словнику англійської мови”: “меліоратив – слово, значення якого стало меліоративним”. Тому ми детермінуємо вигуки-меліоративи на основі визначення вигуків-пейоративів, зважаючи на їхню полярність. Таким чином, **вигуки-меліоративи** – це автономні лексико-граматичні одиниці, які містять позитивну оцінну конотацію, тобто виражають позитивне ставлення мовця до дійсності, змісту повідомлення чи адресата.

Серед досліджуваних нами вигуків СА мови виокремлюємо 37 вигуків-пейоративів та 16 вигуків-меліоративів. Оскільки одним із завдань нашої статті є функціонально-семантична характеристика СА вигуків-меліоративів, то далі фокусуємо нашу увагу саме на них.

Залежно від контексту СА вигуки-меліоративи набували позитивного прагматичного значення і вживалися для передачі:

- захоплення: *a!* Наприклад,

Therefore Ihesu es thy name. A! A! that wondrousfull name! (English Prose Treatises of Richard Rolle de Hampole)

- здивування: *aha!, ei!, ha!, ho!, hou!, o!, oho!, ou!, we!* Наприклад,

O, how swete is sich oonheed and vnyoun to a taastynghe soule. (The Orchard of Syon)

- радість: *a!, ai!, ei!* Наприклад,

“Eu, uncle myn, welcome iwys” quod she. (Chaucer TC)

- сміх: *ha ha!* Наприклад,

“Ha, ha!” quod he, “for Cristes passioun, This millere hadde a sharp conclusioun Vpon his argument of herbergage!” (Chaucer CT.Co)

- веселість: *trolli loll!* Наприклад,

Yonne seten somme & sungen at ioe ale, And holpen ere ioe half akir wiou ‘hey trolly lolly’. (Piers Plowman: The A Version, Will’s Visions of Piers Plowman and Do-Well)

- схвалення: *in god time!, vah!* Наприклад,

“His name ys sir Urre of the Mounte.” “In good tyme,” seyde the kynge.

(Malory Wks.)

- вдячність: *gramerci!* Наприклад,

Graunt merci, sire, Eouwer guode wille! (Altenglische Legenden)

- зацікавленість: *aha!, ha! A ha! by god, I haue my tale*

ageyn. (Chaucer CT.WB.)

Як бачимо, СА вигуки-меліоративи реалізують різні компоненти позитивного емоційно-оцінного значення – від захоплення до зацікавленості. Слід також зазначити, що СА вигуки-меліоративи не є виключно такими. Вони можуть містити як негативну, так і позитивну конотацію, тобто з розряду вигуків-меліоративів вони переходять в розряд вигуків-пейоративів і навпаки, залежно від контексту. Так, наприклад, вигук *a!* є вигуком-меліоративом у випадку пе-

редачі захоплення мовця, і вигук-пейоративом, коли несе негативне емоційно-оцінне значення горя.

Зважаючи на різницю між кількістю вигуків-пейоративів та вигуків-меліоративів, а саме 37 і 16 досліджуваних одиниць, можна зробити висновок про те, що середньоанглійському мовцю притаманна негативна емоційна оцінка дійсності, змісту повідомлення чи адресата. Однак, у запропонованій праці ми брали до уваги тільки словникові статті, тому результати проведеного дослідження не є вичерпними і не претендують на остаточність, що передбачає проведення додаткового аналізу СА вигуків-меліоративів. У подальшій перспективі вбачаємо необхідність визначити частоту вживання СА вигуків-меліоративів та їх прагматичне значення у текстах різних жанрів.

Література

1. Беляева И. В. Прагматика интеллектуальной оценки / И. В. Беляева // Знание. Понимание. Умение. – 2008. – № 4. – 163–167.
2. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. Є. Голод. – Львів, 2001. – 18 с.
3. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : ИТДТК “Гнозис”, 2002. – 333 с.
4. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения : английское вопросительное предложение 16-20 вв. : [монография] / Ирина Семеновна Шевченко. – Харьков: Константа, 1998. – 168 с.
5. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм : “за” и “против” : Сборник статей / [под ред. Е. Я. Басина и М. Я. Полякова]. – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.
6. Ameka F. Interjections: The Universal Yet Neglected Part of Speech / F. Ameka // Journal of Pragmatics. – 1992. – № 18. – Pp. 101–118.
7. Longman Dictionary of Contemporary English / [director, Della Summers]. – Pearson Education Limited, 2005. – 1950 p.
8. Bussman H. Routledge Dictionary of Language and Linguistics / H. Bussman. – London : Routledge, 2006. – 1304 p.
9. Trask R. L. A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics / R. L. Trask. – London : Routledge, 1993. – 352 p.
10. Wharton T. Interjections, Language and “Showing-saying” Continuum / T. Wharton // Pragmatics and Cognition. – 2003. – № 11 (1). – Pp. 39–91.